یـول کتابخانەسی نشریاتندن

۲۹ کتاب

121

واق تویەك

مندرجاتی اوچ حکایه:

۱) «راحت کون»

۲) «قارتایـدم!»

۳) «ملت ترقی ایتدرو»

بهاسی ۱۲ تین.

فاتح امیرخان

Лито-Типографія И Н. Харитонова. Казань

يول كتابخانەسي نشرياتندن

۲۹ كتاب

واق تويەك

مندرجاتى اوچ حكايه:

۱) «راحت كون»

۲) «قارتايدم!»

۳) «ملت ترقى ايتدرو»

فاتح اميرخان

خاريطونوف مطبعەسى
قزان.

Лито-Типографія

И. Н. ХАРИТОНОВА.

КАЗАНЬ.

راحت كون

I

عين‌الجمال شوب شما ايتوب، همده جيره‌نگچره‌ككنه يالطراتب، قصقه‌غنه چه‌چين ئورب بتردی‌ده، طوملری توبندن طوتب، ايكيسين ايككی ياققه‌راق طاراندی:

— محب أبی، مين چه‌چمنی ئورب بتردم، سين ئلی حاضرله‌نه‌ده باشلاماغانسك ايكان، تيزره‌ك بولسه‌نه ايندی خدای اوچون: بز كشی شكللی آطلاغان صاين توشب يوری آلميمز، بر توشكانده ايركنل‌بره‌ك يورب قاليق ايندی - ديدی. عين‌الجمالنك محب أبيگه بولای ديب ايتورگه حقی‌ده بار ايدی. چونكه بوگون آلار طاشاياق يارماركاسينه باراچاقلر، عين‌الجمالنك بيك كوبدن بيرلی كوتوب آلغانی طاشاياققه باراچاقلر ايدی. محب أبينك، قارچقلرغه مخصوص آقرينلق بله‌ن قيملداب، طاشاياقده اوزدرلورغه ممكن بولغان دقيقه‌لرنی يورطده اوزدررغه مجبور ايتووی، عين‌الجمالنك ايچين پوشدرماسقه ممكن توگل ايدی:

محب أبی عين‌الجمالنك بو حقلی دعواسين اعتبارسز قالدرمادی:

— حاضر بالام، حاضر. مینم ئلّهنی کیبونه‌سم یوق، سین بولغانده مینده بولوب یته‌رمن. دیدیده یان بولمه‌گه چقدی.

عین‌الجمال کیك‌گنه، ایته‌ك صالوب تکلگان جون کولمه‌گین کیدی هم کوزگی آلدنده طورب بیتن بیزه‌رگه کرشدی. اول بیزه‌نمه‌گان وقتده آرتق ماتور دیه‌رلك بولماسه‌ده، یه‌مسز دیب یمانلارلق یه‌مسزده توگل: زه‌نگه‌ر کوزلی، صاری قاشلی، خبتلیگنه، یکّلچه‌گنه سیپکللی، بیك ماتورغنه بورنلی قز ایدی. بارتی ساعت بیزه‌نگاندن صوڭ اول شاقتی اوزگه‌ردی، هم عجب نوگلمی، ماتور بولام دیب بیزه‌نب، یه‌مسز یاققه اوزگه‌ردی: محبتلی، اوزینه کیلوشه طورغان یکّلچه سیپکل بیك طرشب کرشه‌ن بله‌ن قابلانغان، وشوکار کوره بیت آق شارلی میچ قیافتین کسب ایتکان؛ اول ماتور بورنده آرتق آغارغانغه کوره چینایاقدن یاصالوب یابشدرلغان شکللی بولغان، زه‌نگه‌ر آلمالی کوزلرنڭ چیتلری سورمه بله‌ن قارالتولونب، قوط او چرغچ یه‌مسزله‌نگانلر؛ قاشلرنڭده بویالغانلقلری بیك بلنوب، قیافتسزله‌نب طورالر ایدی.

عین‌الجمال کیینبده بتردی: کوننڭ اسسلیگینه قارامیچه باشینه قالینراق‌قنه شه‌ل بورکه‌ندی، حتی آق یوللی چاپانین ده‌قولینه آلدی:

— یا، محب أبی، سین ئلی همان قیملداب یوریسڭ ایکان، زنهار تیزره‌ك بولسه‌نه ایندی، بیگره‌ك طاغی محب أبی، جوری اینکان شکللی أکرن (آفرین) لیسڭ — دیب همان ئلی کیبونب بتمه‌گان، ئلله نرسه ازله‌گان شکللی ایتوب آشغچ، آشغچ بر بولمه‌دن ایکنچسینه چغب قارانب یوروچی محب أبیگه، بیك پوشونوب قارادی

محب أبیده واق، واق آدوملربن طاغیده جه‌هه‌تلتکان شکللیره‌ك ایتوب: ــ حاضر، حاضر بالام، فالین شه‌لمنی گنه طابا آلمی جوریم، حاضر، حاضر ـ دیب ازله‌ونده دوام ایتدی. عین‌الجمال‌ده ازله‌شرگه طوتندی.

عین‌الجمالنك بولای آشغوینك طاغی بر سببی بار ایدی: آنك آتاسی محمود حضرت صوفیلق صاتوب کون کوره طورغان بر فقیرگنه قزان امامی بولغانغه کوره، اوزینك هم عائله‌سینك طورمشین بیك «شریعتچه» طوتارغه مجبور، خصوصیده خلق کوزینه شولای کورنرگه طرشرغه عادتله‌نگان ایدی، شوگار کوره، اول اوز عائله‌سینه طاشایاق شکللی بیرلرگه باررغه رخصت بیرگانده‌ده بیك اوگایسزلانب‌قنه هم بیك‌قصنقی شرطلر بلان گنه رخصت بیره ایدی. شول اشلرنی بلگان عین‌الجمال‌ده اوزلری چغب کیتکانچی آتاسی قایتوب کیلوب، آنك آور کوز قاراشلری آراسندن چغب کیترگه طوغری کیلودن قورقا ایدی. آخرشه‌ل طابلدی.

II

عین‌الجمال ایوده فالین شه‌ل بورکه‌نب، آشغچ، آشغچ محب أبیگه بولوشقانلقدن تیرله‌گان ایدی. شوگار کوره باچقچدن توشوب بارغانده بیتن یاولق بله‌ن صپترب آلدی، آندن صوك یولنده دوام ایته ایته چاپانن بورکه‌ندی. محب أبیده قپتر قپتر کیلوب باچقچدن توشدی؛ لکن بو وقتده عین‌الجمال قابقا یانینه یتوب طورا ایدی. اول أبینی کوتمیچه گنه اورام‌غه‌چقدیده‌اوز قابقالرین شاقتی‌اوزغاچ‌قنه‌آدوملرین‌آقرینلاتب، محب‌أبینی‌کوته‌رگه‌طوتندی.

عین‌الجمالنك یوروشی هم اوزین طوتوشی، اوزی شکللی تاتار قزلرینقندن برده آیرماسز، آیاقلرین بر برسینه قاراتب یه‌مسزگنه آطای، بولنك بر یاغندن ایکنچی یاغینه آووشب یورب اوزوب کیتوچیلرگه شاقتی اوڭایسزلی، هم بر آز اوزنچه‌یاتراق طویلغان نرسه کورسه بورلوب قاراب بارا بارا آلده‌غی کشیلرگه، باغانالارغه‌ده به‌رلب بته، برور تاتارغه اوچوراسا، اوزی طرشب طرشب قاچا، لکن اوزی بیك حرص بله‌ن قاری ایدی. اوزاقلامادی محب أبیده عین‌الجمال آرتندن کیلوب یتدی. عین الجمال بله‌ن محب أبی شاقتی وقتلر سویله‌شمیچه‌گنه باردیلر. تاتارلر اوچوراغان وقتده أبی عین‌الجمالنی قیما یاغینه قالدرب، اوزی ایرلر بله‌ن آنك آراسنده برگنه طایاقلی ریشوتکالك ایتوب قالا ایدی. ڨا گونلی اورامغه چققاچ، عین‌الجمال:

— باگون‌غه اوطرب باریق، محب أبی، اوچ تیین‌گنه آلالردی بوغای آنده - دیب أیتب قاراساده، محب أبی:

— آنده ایر- آط کوب بولا - دیب رضا بولمادی.

بولاق‌بوبینه‌چقدیلر. بولاقده صوطولی‌ایدی. آیاز، ماتور هوادن استفاده ایتوب، بولاق اوستنده کویمه بلان یورو چیلرده شاقتی بار ایدی. عین‌الجمالنك کوزلری ایرکسز مونده‌غی کیمه‌لرگه هم آلار اوستنده یوری‌طورغان «بختلی» کشیلرگه‌توشدی. ایشکه‌کلر ئلله نیچك شادلقلی یالتریلر، صوئلله نیچك شادلقلی‌غنه یاریلاده اوستنده یگلچه‌گنه، بیك تیز سونه طورغان از قالا، کیمه اوستنده‌گی کشیلرده ئلله نیچك آرتق شادلر شکللی، کولوشب کولوشب سویله‌شب بارالر ایدی. بولارنك کوز آلدلریندن‌غنه،

كچكنه گنه بر كويمه‌گه اوطروب بر استوديـنت بله‌ن بر قز اوظب كيتديلر. عين‌الجمال بو استوديـنتنى طانودى. بو استوديـنت محمود حضرتنك شريك ملاسينك أنيسى، موندن 4-5 يل ئلك وفات ايتكان «قارت حضرتنك» اوغلى ذاكر مخدوم ايدى. عين‌الجمال آنى هر كوننى ديه‌رلك كوره، چونكه اول آلار تەرەزەسى آلدندن هر كوننى اوظب كيته، عين‌الجمالده وقت طورى كيلگانده آنك اوزغانن صاغالاب طورا ايدى.

ذاكر مخدومنى محب أبيده طانوغان ايكان. اول:

— قارا تگى محبتسزنى، مارجه قزينك كوزينه كررلك بولوب بارا بيت- ديب بارماغى بله‌ن اشاره ايتوب ذاكرنى كورسەتدى. عين‌الجمالنك بيتينه قان سيكروب منسەده كرشەن آرقلى قزارغانلغى بلنمەدى:

— كيلوشمه‌گاننى ايندى بيگرەك؛ مارجا قزين برده كورگانى بوق ايكان ..— ديديده سوزين تمام اينمەسدن طوقتادى.

ذاكر «بيگرەك اورص قيافتلى يگت» بولغانغه، خصوصيده چەچى هروقت آرتق يتوب يورگانگه، عين‌الجمال آشكار «عشق طوتمى» ايدى. شولايده، بو، آلار اورامندن يوروچى يگتلر آراسنده ايك ماتورى، ايك قوبشبسى بولغانغه بتونلەى يارا تميده توگل ايدى. عين‌الجمالنك روحنده بر تورلى كونلەشو ظاهر بولدى:

— شول قدر صلو مسلمان يگت، بو دين دشمانينه....- ديب اويلى باشلاديده فكرى موافق تعبير طابا آلماغانلغندن شول بيرده طوقتالوب قالدى:

— بو دين دشمانينه... بو دين دشمانينه.. نرسه؟- سوآل جوابسز قالدى.

— اره‌ممی؟.... أره‌م دیسه‌ك. . اوزی شونك شکلینی ازله‌ب یورگاچ، أره‌م توگلمی؟... توگلده توگل شول. . الحاصل ئله نرسه ایندی. عین‌الجمال:

— فـو، محب أبی اسسیله‌دم مین، حاضر ئلی مسلمانلر کورنمیلر، چاپانمنی صالوب قولیمه طوتام مین- دیب همان‌ئلی ذاکرلر کویمه‌سینه آچولانوب قاراب بارا طورغان محب ابیگه بورولدی. محب أبی:

— های، قزم، آتا آناکدن میکا سوز بولا کورمه‌سون- دیب رضا بولوب یتمه‌گان ایدیده، لکن عین‌الجمال آنك سوزینه قارامیچه، چاپانن صالدی. محب أبیده آرتق اعتراض ایتمه‌دی.

III

عین‌الجماللر «طاشایاق»قه باروب کرگانده ساعت یاکاغنه اوچنچی‌گه کیتکان ایدی. یورو چیلرنك کوبره‌گی تاتار خاتونلری بولغانلقدن، یوللرده کیلوشسز ترتیبسزلك حکم سوره هم خلق آراسنده‌ده ئلی آندن، ئلی موندن: «قداغی دیم!»، «قارا قداچه!» «دوسم آپای»، «طودق جینگی»- دیگان شکللی چیقلداب طورا طورغان سوزلر ایشتوله‌لر ایدی. بـو خاتونلر آراسنده کیلوشسزگنه کیونـگان، بلچراقتنه بالا چاغالارده چر- چو کیلوب یوریلر هم قوللرنده‌غی بورغیلرین قچقرتوب، یاکه سبزغی وقورابلارین سزغرتب، کالاکوللرین شالطراتب بتون طاشایاقنی باش‌قه قابا طورغان برشاوشو بلان دولدانالر ایدی.

محب أبی بلان عین‌الجمال‌ده خلق آراسینه بوطالب کیتدیلر. محب أبی یاق یاغندن طانش خاتونلرنی قاراشدروب بـارا هـم

طوغری کیلگانلری بلەن ایسەنلەشب، بر ایکی گنە «آوز سوز» دە أیتوشب اوزا ایدی. عین‌الجمال بیك دقت بلەن صاتولا طورغان نرسەلرنی قاراب یوری، ماتورراق تاتار پریکاشچیکلر کورسە، آلارغە خصوصی بر درد بلەن قاری ایدی. بر قسم ییر کیتوب، بر نیچە کیبت تەرزەلری آلدندە طوقتاب، طوقتاب اوزغاچ، محب أبی بر کاندیترسکی مگازین‌دە ذاکر مخدوم بلەن، تگی مارجا قزین کوردی. آلار بو مگازین‌دە نرسەدر آلوب طورالار ایدی.

محب أبی ذاکرنی عین‌الجمالغەدە کورسەتدی هم:

— باربر «هیبت ایشی» پرەننیك آلاسمز بار، کرب قیلنوشلرین قاراب چغیق - دیب مگازینگە عین‌الجمالنی آلوب کردی. محب أبی کرگاچدە ذاکرگە طوب طوغری قاراب طوردی هم اوزینك بو قاراشین ذاکرنك اوزینەدە کورسەتەسی، یعنی ذاکرنی «ئلەکدك بیت» دیگان شکللی ایتوب اویالتاسی کیلە ایدی. لکن ذاکر مونی کورمەدیمی، کوربدە التفات ایتمەدیمی، اوزینك بـردە اویالمی طوروندە دوام ایتدی شولای ایتوب محب أبینك تلەگانی بولمی قالدی.

عین‌الجمال ذاکردن بیگرەك مارجا قزین دقتلەب قارادی. هم آکار قز بردە بو یاناغان بولسەدە، محبتلی گنە کورندی؛ آنك محبتلی‌لگی عین‌الجمالدەغی کونلەشوگە اوخشاولی حس‌نی طاغیدە قوتلەندردی هم بو وقتدە اول اوزینك کامل کوچسز، ذاکرنی بو مارجا قزیندن طارتب آلورغە کامل قدرتسز ایکانچیلگن سیزدی. اقتدارسز جان آچو بلەن قانش صزلادی.

ذاکرنك مو‌کار کوز نك توشرمیچه کامل التفاتسزلق کورسه‌تو ی، اوچکدرگان شکللی ایتوب «شول مارجا» سی بلهن عین‌الجمال آکلامی طورغان تلده ئلله نرسه‌لر سویلهب یلمایوی.. «شول مارجا» اوچون بوکیبتدن ئلله نیندی ماتور طارتماغه، ماتور شیکالادلر صالدرب، ماتورلاب بهیله‌تدرب آلوی هم شول شیکالاد اوچون «بتون بر صوملق آقچه» تولهوی، بالاخرده کیبتدن چقغاننك آنی قولتغندن توتوب، یاردم ایتکان صماق چغوب کیتوی ـ الحاصل شول واق حرکتلرنك همه‌سی عین‌الجمالنی ذاکرگه دشمان یاصادیلر. آنك کوکلنده ذاکرگه قارشی، هیچ نیچوك انتقام ایتوب بولمی طورغان، اقتدارسز آچو حسی قوزغالدی.

محب ابی غایت آبدراغانلغن بلدرر اوچون عین‌الجمالغه:

— مونه حصول جدید ملالرنك آغای انیسی کملر. آتاك سویلیدر ایدی آنی «توبی یاخشی توگل» دیب، مونه شول ایندی اول ـ دیدیده اوزی پره‌نیکلر قارارغه کرشدی. هم:

—25 текъ фунтъ гузмумъ, трисетъ булно дурго! хурушій дай—

دیب شافتی صاتولاشقاچ بر قداق آلدی.

بزنك حضور اینه‌رگه چقغان مسافرلرمز بر ساعت قدر وقتده طاشاپاقنك تورلی یرلرین ایکیشار، اوچه‌ر قات قاراب ئولگردیلر: بالاگان یانینه باروب قورچاق سویله‌گاننی طکلادیلر هم قرقنچی مرتبه ایشتولری بولسه‌ده، اولگی مرتبه‌ده‌گی شکللی قزقلانديلر. کشیسزره‌ککنه بر یرگه باروب اوچه‌ر تیننك «مارو ژینوی» (ماروز) آشادیلر. بر تاتار کیبتینه طوقتاب یلی کولمه‌ك اوچون بومازی صایلادیلر. کیبتچی شوماغنه، اوزنچه قوبشیغنه، سوزگه

اوصتا تاتار یگتی ایدی. هر کورسه‌تکان نرسه‌سین، برده سوز قزغانمیچه ماقتی عاجز ایتوب بتره ایدی:

— اون آلتی یاشلك قزلر کوك شغردابطورا. طاوارنك مونه دیگانی، موندینی بخارغه بار وب از لاسه گزده طابا آلماسز؛ جوق ماتور آپای، سینك شکللی ماتور قزغه بز آلداب صاتمیمز ایندی. هیٔ هیٔ هیٔ- دیب تورلی سوزلرنی تل ایه‌رمه‌سلك جه‌هه‌تلك بله‌ن بوشاتب طورا ایدی. قوبشی یگتنك «بولای سوزگه اوصتالغی» عین الجمالغه بیك کیلوشدی؛ حتی ذاکرگه بولغان آچوینده بر آزغه اونتدرب طوردی. آنك باشینه کیبتچی خاتونی بواو فکرلری طولا باشلادی هم اول:

— هی محبتسز، سوزلریندن قوصارسك بر شولارنك- دیب کیبتچیگه یلمایب قارادی. اوزینه آنك بو سوز هم بو قاراش بیك اورنلی طویولدی. قوبشی یگتده تبسمگه قارشی یلیغنه بر تبسم ایتوب، برگنه قاشین، ئلله نیچك‌کنه، اوزنچه بیك معنی‌لی صورتده سیکرتب آلدی هم میغینك ایکی باشین بورو براق یوغاری قاراتب قویدی. بو اسسینا بلکه شافتی صوز ولغان وشاقتی جه‌یل‌گانده بولور ایدی، لکن محب أبی بو حرکتلرده عین الجمال طرفندن «صانسزلق»، کیبتچی طرفندن «کشی بله‌ن کشی آراسین آیرمیچه واقسیتو» حس ایتدیده، غیرتلی گنه قیافت بلان:

— یارار یکت، آوزکنی کوب جرما! کشیسه‌نه قاراب جرا طورغان بول. بز بو کیبتنك کم کیبتی ایکانن بلوب کردك؛ خواجه‌کنك اوزنده بلمیمز توگل- دیدی. هم اوزی کیبتدن چغارغه تله‌گان قیافت کورسه‌تدی. أبینك آخرغی سوزلری کیبتچیگه بیك نق تأثیر ایتدی: آنك یلتراغان کوزلری شول مینوتدوق سونب، مسکین بر قیافت کسب ایتدیلر. تاتار قزلری باننده یوری

طورغان قارچقلر طوغریسنده اول بتونله‌ی باشقه فکرده ایدی. نیشله‌مك کیره‌ك بو یولغه اول یاکُلشدی:

— خدای صاقلاسون أبی، بزده آندی کشیلر یوق' سین یاکُلشاسكُ، مونه قاراغز ئلی بو صورتنی سز باشقه یردن 45 تین‌دن کیمگه آلا آلمیسز....

آخر کیره‌ك نرسه‌لربن آلوب چقدیلر.

IV

محب أبی موندن چقغاچده، قایتو یاغین قاری باشلادی. عین‌الجمالنكُ بیك بوده‌توی بله‌ن کریمل (کریپست) بو یینه منسه‌لرده، محب أبی اوزاقلاب یوررگه رضا بولمادی هم یول بو یبی عین‌الجمالنی وعظله‌ب یوردی:

— یاخشی آتا بالاسینه اوشاغان اش توگل اول. اوزكُ باصنچاق اینساكُ، آلار کمنی کم دیب آیروب طورمیلر. ..

عین‌الجمال محب أبیینكُ بولای غیرتله‌نگانن اوّل مرتبه کوره ایدی. شول، یومشاق سوزلی، „بالام" دیب‌کنه سویلی‌طورغان قارچقنكُ حاضر شوندی سوزلر أیتووی آکُار یات، ایـچ پوشرغچ طویولدی، هم اول نرسه‌دن‌در، غیر معلوم برنرسه‌دن قورقا باشلادی. هم مسئله‌نی ایکنچیگه کوچرر اچون اول سوزنی ذاکرگه بوردی:

— ئلی ذاکر آبظینی أیتەم، اویالمیچه محشر شکللی، کشی قایناغان ییرده مارجا قولتقلاب یورمه‌سه، قاچوب کیته‌ر دیب بلـدی میکاننی آنی ...

— بو چاقده زمانی شول ایندی آنكُ، زمانی شول. ایرك بولسه، برگزده اویالاسی توگل؛ تیك ایرك یوقدن‌غنه آبدراش...

عين الجمال جواب بيرمه دی. روحين قابلاغان، بلمسز قورقنچدن فكرين توندرراوچون، ئلی ذاكرنی، ئلی آنك ياننده غی «مارجا قزين»، طارتمالی شيكالادنی؛ ئلی ذاكر چغارب صالغان «بر صوملق بتون تنكه نی» اويلاب قارادی، لكن بولردن آچوغنه طووا ايدی.

«ماتور» كيبتچينی، آنك «ماتور» سوزلرين اويلاب قارادی. لكن موندن محب أبی سوزلری هم غير معين قورقنچ ياكادن طودی.

— چاپانكنی بوركه‌ن، أنه اير آط كيله!

عين الجمال چاپانن بوركه‌ندی. هر ايكيسی جه‌هه‌تره‌ك آطلی باشلاديلر.

V

بولار اويلرينه قايتوب كرگانده ساعت 5 نچی يارطی ايدی. ياكاغنه بوله‌ك باغو مجلسيندن قايتقان آبصطای، عين الجمالنك آناسی، كوكل آچارغه چققان قزين:

— آتاك آچولاندی: «بر ساعتكه ديب چغب، اوچ ساعت يوروب قايتالار» دی. «آلای، چغارغاننك قدرين بلمه‌سه، ايكنچی آندی ييرگه چغارغه ميندن رخصت صوراماسون» دی ــ ديگان سوزلر بله‌ن قارشی آلدی.

عين الجمال اوستين تيزگه چيشونب، يورط اشلری قارارغه كرشدی. شولايده بو كون عين الجمالنك قزلق دورنده‌گی صاناولی غنه «راحت» كونلرينك برسی بولدی.

بتدی.

ايون 1910 سنه.

عمرنڭ رفق ونفاسةكه چومب مصطفی‌نڭ بتون وجودینه جایلگان دقیقه‌لری همه‌سی یالت ایتب، یاشین شکللی، قصقه بر دقیقه‌ده مصطفی‌نڭ مبین صوغب کیته‌لر.

اول اختیارسز رسمگه قاراب طورا. آنڭ Нина نی کورگانی یوقغه 10 یل ایدی. حاضر Нина یکرمی آلتی یاشلرنده‌در، بلکه بالالری باردر، Мўсьтафа نی کوبدن اونوتقاندر، مصطفی آنی اوزیده کوبدن اونتقان ایدی. حاضر ایندی آندن یاش قز وقتنده‌غی مبتلی اویالچانلغی، معصومانه کاپریزی همه‌سی جویالغاندر..

— „ آلای بولغاچ نرسه کوته ایندی اول؟ قارا! چاچلری آراسنده آقلر کورنه باشلاونیمی؟ ". تفو! مین سینی проклинаю жизнь ! (*) مصطفی رسمگه وداعلاشقان کوز بله‌ن قاریده: „и ты Нина?“ (1) دیب صوراماقچی بولا، لکن جانن قابلاغان آچی قایغو هم ایچ پوشو موکار اختیار بیرمی‌لر. آلبومنی یابا یورونه باشلی:

— کشی تله‌گان اشین بولدرا ایمش؛ فن عجب اشلر اشلی ایمش؟.. یالغان! قایتاروب بیروگز میکا شول یاشلك، مقدس یاشلگمنی، مین سزگه بتون اوزدرغان عمرمنڭ محصولاتن بیره‌م! قایتارسونلر میکا یاشلك‌نڭ أنه شول کونلرین، مین آلارنڭ یوزلرینه شول قدر مشقت بله‌ن طوتقان آنتیستات زریلوستی امتحانمنی آطام؛ اونیویرسیتیت‌ده طابقان نرسه‌لرمنی قایتاروب

(*) ای طورمش لعنتلیم مین سینی! (1) „ای نینا، سینده مینم شکللی قارتایا باشلادگمی؟“ دیگان اورنده

بیره‌م!! یوق شول، یوق! آلار ممکن توگل! حاضر چه‌چ آغارغاننی، بیتلر جیبیرلغاننی، بتون نرسه‌گه راۋنادوشنو قاری باشلاغاننی کوته‌رگه وقت یتدی..

(2) пусть у гробового входа младая будетъ жизнь играть.

ایبی، عاجز بولغاچ شولای دیسڭ شول (بولمه ایشگین قاغالر)

طاوش.- کررگه ممکن‌می؟

مصطفی- رحیم ایت، اکن خدای ایچون اوتکان هم کیله‌چک طوغریسنده مینم بله‌ن بر نرسه‌ده سویله‌شمه.

فیۋرال 1909 سنه.

---

(2) أیده، قبر ایشوگی توبنده یاش حیات اویناب طورسون

ملت ترقی ایتدرو.

(یکرمنچی عصرنڭ اوّلگی یللری)

I

حسین اصول جدیده مدرسه‌لرندن برسینڭ ایلگ یاگا فکرلی شاگردی هم مدرسه‌نڭ معتبر وطرش عقائد خوانلرندن برسی ایدی. اول کوبدن مدرسه‌لرنڭ منطق اویاسی بولووندن زارلانا هم کوبده‌ئوك تفسیر، حدیث وفنون جدیده کیره‌کلگینه اشانا ایدی. اوزینه فکرداش دیب اویلاغان شاگردلر بلەن طوغری کیلگانده ملتنڭ آرتده قالووی طوغریسنده سوز آچولسه' حسین مطلق اول فکرگه اشتراك ایته هم بو بلانڭ مدرسه‌لرمزده تفسیر، حدیث وسیر النبی اوقولماغانلقدن هم مسلمانلرنڭ اوز آرا اتفاق طورماغانلقلرندن کیلگانن، برده گنه‌ده شبهه ایتمیچه' سویلی ایدی،

حسین ظاهری طورمشنده‌ده باشقه شاگردلردن آیرلا ایدی. مثلا: مدرسه نظامینه مخالف ایکانچیلگینه قارامیچه، اول اوزون کازاکی کیمی، بلکه اوز ونراقفنه، تاتار کییمچیسی تککان پیدژاك کییب یوری هم «أری»ره‌ك مجلسلرگه باررغه طوغری کیلگانده دیب صاقلاب نوتا طورغانی قاطرغی یاقاغه‌ده مالك وچه‌چیده باشقه‌لرنقندن اوزونلغی اوستینه، که‌له‌پوشدن برتورلی فوبشی بولوب کورنب طورا ایدی.

حسین یاکا چقغان رساله‌لرنڭ هر برسن اوقی، هم مونه ایندی ایکنچی یل «ترجمان» نڭ‌ده مشتریسی ایدی. مونڭ اوستینه‌ده اول ضیالیلر مجلسندن‌ده قالمی: سعید‌قاضینڭ قزانغه هر کیلوینڭ نومره‌سینه بارب کورشه ویاکا فکرلر طلّاب قایتا وبولرنڭ نتیجه‌سی اولارق تفسیر وحدیث‌که کوندن کون اخلاصلانه واتحادنڭ کیره‌کلگینه بیگره‌ك نقلاب اشانا بارا ایدی.

حسین هر بر اوزی شکللی ملتنڭ نیدن ترقیی تره‌لب طورغانلغن بلگان کشیلرگه بو وقتده، یعنی «زمانمز زمان ترقی» بولغان وقتده، اشکه طوتنو فرض دیب بلگانلکدن، اوزیده اش باشلارغه قرار بیردی. آنگچه حاضر مسلمانلرنی اتفاقغه کیتررایچون، مطلق، جمعیتلر یاصارغه وشول واسطه بلن برله‌شدررگه کیره‌ك؛ شوندن صوڭ ترقی بولاچق ایدی. اولده اوزینڭ اوّلگی اشن جمعیت‌دن باشلارغه برکتب قویدیده، شاکردلر آراسنده یاکاراق فکرلی دیب بلگانلرینه سوزده صالغالاشدرا باشلادی. اوزاقده اوزمادی، حسین آلتی کشیلك بر جمعیتنی بولدردی. جمعیتنڭ مجلسی، کیله‌سی پنجشنبه‌ده «سرای» نومرلرینڭ برسنڭ بولاچق وآلتی اعضانڭ هر برسی مجاسکه بره‌ر مقاله یاخود اوزلری سوزنچه „نطق“ حاضرله‌ب باراچق بولدیلر.

II

پنجشنبه کون ساعت ایکی طواغانده حسین کیلب „سرای“ نومره‌سندن برسن اشغالده ایتکان ایدی. اول بو کون، اوزینڭ ملت ترقی ایتدر ویولنده‌غی اوّلگی خدمتینڭ یمشلرین کوره‌چك بولغانغه، اوز اوزینه بتونلای تعجبسز قالا آلمادی. آنگچه بو جمعیت برده شکسز بیك تیز آراده طورایب؛ ملتنی بیك کوب ترقی

ایتدره‌چك و بیك ظوّر اشلر اشله‌یه‌چك ایدی. مونه جمعیتنڭ ایکی اعضاسی: یوسف هم محمدجان‌ده کیلدیلر. بولرنڭ اوّلگیسی اوزنچه بیك نفیس وکوب معنی‌لی شعرلر یازوچی «شاعر» وایکنچسیده هر یاکا مسئله‌لرگه آیت حدیث‌دن جواب ازلی طورغان «ترقی پرورر مدقق» ایدی. نومر ایشگندن کرگانده بولارنڭ بوزلر ینه چقغان جدیة وفخر شولقدر زور ایدیکه، آنگلیه‌اوردلر پالاناسینڭ رئیسیده، بلکه، اول خصوصی بله‌ن بولاردن اوزدرا آلماس ایدی.

بولار هر ایکیسی صّغار قوللابقنه حسین بله‌ن کیلب کورشدیلر هم بولمه‌ده برده یات کشی یوق ایکانچی‌لگینه تمام اشانغاچ باش کییملرین صالب، یالان باش قالدیلر هم آرلی بیرلی یورونه یورونه جمعیتنڭ فائده‌سی حقنده سویله‌شدیلر. بولار آراسنده یوسف، نی سبب بله‌ن‌در، اوز اوزیندن بیك رضا شکللی کورنه: شادلق بله‌ن تیرله‌ب، ماڭلاین یش یش سورته، بورنن طارتا هم یازب کیلگان شعرلر کاغدین کسه‌سندن چغارا باشلاب یاکادن اورنینه قویا ایدی. جمعیتنڭ قالغان اوچ اعضاسیده کیلدیلر. بولارنڭ آراسنده اوز ونغنه بویلی، اوز ونچه بیتلی صارغلت میشه‌ر همه‌سندن قارتراق، واوز اوینچه، همه‌سندن عقللی وعالمره‌ك ایدی. شوکار کوره‌ده جمعیة‌دن اوزینه وفکرینه خصوصی احترام کوته ایدی.

شاگردلر اوزاق اویلاب طورمیچه، آلتی پریبور هم 18 په‌ره‌مه‌چ کیتررگه قوشدیلر. واوزلری اوّل کاریده‌ورنی تفتیش ایتب کرب ایشکنی بیکله‌ب اشکه کرشدیلر.

III

مجلسنڭ باشنده حسین اوزینڭ اوچ کوندن بیرلی طریشب حاضرله‌گانی نطقنی باصوب سویله‌دی. نـطـق بیك اوزون، تکرارلرین طاشلاب قصقه‌راق أیتکانده شوشی مفهومدن عبارت ایدی: «ملتمز آرتقه قالغان، اما روسلر و باشقه ملتلر ترقی ایتکانلر. ملتنڭ آرتقه قالووینه سبب قرآن وحدیث بوینچه یورمیچه، «واعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا» آیة کریمه‌سینه بوی صونماغانلق. مونـه باشقه ملتلر، مثلا یاپونلر اتفاق آرقاسنده نی قدر بختلی بولغانلر. اما بز مسلمانلر، قرآنده بتون علم بار ایکانن واوّلده مسلمانلر بتون بیریوزینه علمچه چکانلرین اونتب، آلارنی باشقه ملتلرگه بیرب اوزمز اتفاقسزلانب بوحالـگه قالغان. حاضر ملتنی ترقی ایتدرو، مطلق، جمعیة‌لر واسطه‌سی بله‌نگنه ممکن، جمعیتلر بولوب، اتفاق بولسه، همه نرسه یتوشه‌چك. شوکار کوره هر مسلمانغه اتفاق واتحاد فرض؛ مونه بو جمعیتده شول فرضنی اوستدن توشرور ایچون کیره‌ك.» موندن صوڭ حسین جمعیة که رئیس صایلاونی عرض اینه‌رگه اویلاساده، تیگی میشه‌رنڭ صایلاناسی کیله‌چك، وصایلانماسه جمعیتدن چغاچق، لکن صایلانسه بیك اوز سوزلی کشی بولغانلقدن، کوب اوڭغایسزلقلرغه سبب بولاچق ایکانچیلـگن اویلاب، حاضرگه رئیس صایلامیچه، سرکاتب کنه صایلاب طوررغه عرض ایتدی. میشه‌ر هم محمدجان افندیلر هر ایکیسیده مترقی ملتلرده جمعیة رئیسسز بولمی ایکانچیلـگن سویله‌ب، صایلارغه تیوشلـگن دعوا قیلسه‌لرده، حسین سعیدفاضینڭ بروقت: «آوروپاده‌گی جمعیتلر همه‌سی رئیسسز بولالر» دیب

سویله‌گانلگن دلیل‌طوتب بولارنی «الزام» ایتدی. کاتبلککه‌حسین صایلاندی. موندن صوڭ جمعیةکه اسم بیرو مسئله‌سی قوزغالدی. یوسف‌ـ«باعث‌ترقی»، محمدجان‌ـ «المؤمن کالبنیان‌یشدبعضه‌بعضا»، حسین‌ـ «الاتحاد» اسملرین‌عرض‌ایتدیلر. موگار قدر تیك‌طورغان میشه‌ر افندی اورنندن طورب و بیك اشانچلی صورتده، «العروة الوثقی» اسمین بیررگه کیره‌ك ایکانچیلگن سویله‌دی. دلیللرینه قوّتسز توگل ایدی. اوّلا: اسلام فیلسوفلرندن جمال‌الدین الافغانی اوز کتابینه قوشقان اسم. ثانیا: بواسم قرآندن آلنغانغه کوره هر بر مؤمن مسلمانغه عام. ثالثا: ماتور. لکن حسین نیچوندر بو دلیللرنی مسابقه آلمیچه، «الاتحاد» قوشارغه کیره‌ك دیگان دعواسنده دوام ایته ایدی. خیر اول‌ده بتونله‌ی دلیلسز توگل ایدی: اول کنج ترکلرنڭ جمعیتلری هر وقت شوندی «اتفاق»، «اتحاد» دیگان شکللی اسملرده بولا ایکانن سویله‌دی. جمعیت‌نڭده محمدجان بله‌ن میشه‌ردن باشقه اعضالری حسین طرفینه کوچب، «الاتحاد» اسمی قبول ایتولدی.

نوبت مقاله‌لر اوقورغه کیلب یتدی. اعضالر بر برسن: «سین اوّلده» «مین صوڭندن» ـ دیب بر نیقدر قصتاشقاندن صوڭ محمدجان فاخرانه‌غنه کسه‌سندن زور طاباقلی کاغز چغاروب، طاماغن قروب، بر آز اوزین توزه‌تکالاب اوقورغه طوتندی:

« حمد وصلوةدن صوڭ دیه‌مزکه، بزنڭ مسلمان ملتی آرتده قالب ترقی ایتمه‌گاندر، چونکه پیغمبر افندمز علیه الصلوةوالسلامنڭ سنتلرین آیاق آستقه تابتادیلر» دیب باشلانغان بومقاله‌ده ملت ترقیی ایچون کیره‌ك نرسه‌لر آیة حدیث بله‌ن اثبات ایتولگان

ایدی. بو مقاله‌ده «طلب العلم فریضة..»، «اطلبوا العلم ولو بالصین» حدیثلری، اتحاد فرضلغین کورسه‌ته طورغان آیتلر، هم اصول قدیمه‌نڭ بالالر ایچون بیك ضررلی، حتی تجوید بو طریقده بتونله‌ی اوقوتلمی ایکانلگی وحالنکه جزریه‌ده:

« والاخذ بالتجوید حتم لازم * من لم یجود القرآن آثم »

دیگان ایکانچیلگی همه‌سی بار ایدی.

محمدجان، اوقب بترگاچ، جمعیت اعضالرینڭ جمله‌سینه بردن طاتلی‌غنه قارابده طوردی؛ آنگچه، بو مقاله‌دن صوڭ ایندی، ملتکه برده‌تورتلب‌طورمیچه آلغه‌ته گه‌رەب کیته‌رگه گنه قالغان ایدی. موندن صوڭ اوقورغه میشه‌ر افندیگه عرض ایتسه‌لرده، اول، یازغان نرسه‌سی بیك مهم بولغانلقدن بتونره‌ك حسیات قالدرر ایچون، اوزینڭ ایڭ آخردن اوقویاچق ایکانن سویله‌دی. نوبت عصام افندیگه ایدی. عصام افندی کوب ترك رومانلری اوقوغان بیك ترقی پرور هم «معلوماتلی» کشی‌بولب، انشاٴ قوّه‌سینگده‌زورلغی بله‌ن معروف شاگردلردن برسی ایدی. عصام افندی نطقنی باشلار آلدندن بر مرتبه اعضالرنڭ یوزلرینه قاراب آلدیده تیز زمانده بتون جمعیت مونڭ بوقدر «ادبی» یازغانلغینه ایسلاری کیته‌رلگن آلــدن بلگــان شکلــلی، کُشْلك طاوش بله‌ن اوقورغه طوتندی:

«جمعیتلر نه‌یه لازم؟» «جمیعتلر بنی بشرنڭ طوتقاسی وهر ملتنڭ باعث ترقی وتعالییی‌در. بتون کرهٔ ارضده نه قدر مترقی ملتلر وارسه، هپسی جمعیتلر واسطه‌سیله ترقی ایتمشلردر. باقـگز افندیلر، ملل سائره نصل ترقی ایتمشدر. کوز او گمزده‌غی کچوك یاپونیه قطعه‌سی شو جمعیتلر واسطه‌سیله شو بیوك چین ملتن

زیر وزبر ایتدی...» دیب باشلانغان بو مقاله‌ده ملتنڭ بتون ترقیبی شول جمعیتلرگه گنه طوقتاب طورا؛ بورلر شوشندی جمعیتلر یاصاب آنگلیه‌نی جیڭگانلکاری؛ شول جمعیتلر آرقاسنده فرانسیه‌ده نیقدر معارف بارلغی؛ حتی آمیریکا فتح ایتوچیلرده شول جمعیتلر آرقاسنده فتح ایتکانلکاری کورسه‌تولگان؛ هم اوّلده شوشندی کچکنه جمعیتلر یاصاب، آندن صوڭ شول جمعیتلرنڭ بر نیچه‌سی برگالاشب زورراق جمعیت یاصاب، والی غیر النهایه بارا طورغاچ بتون مسلمانلرنڭ بر جمعیتکه جییلولری تیوش ایکانچیلگی «اثبات» ایتولگان ایدی.

جمعیتده مقاله‌لر طوغریسنده محاکمه بولماسه‌ده، عصام بو مقاله‌نڭ جمعیت اعضالرین حیران قالدررغه تیوش ایکانچیلگنده برده شبهه ایتمی وشوڭار کوره اعضالرنڭ ئلی برسی، ئلی برسینه «نیشله‌تدم، یخشی ایتدم بیت!» دیگان شکللی ایتب قاری‌ایدی.

خیر، بو قاراش بتونله‌ی جوابسز قالمادی: میشه‌ر افندیده آڭار: «سین رومان کوب اوقوغانغه „ادبی" یازسه‌ڭ، مونه مینم مقاله‌ده نیندی تحقیقلر بار ایکانن کورب طوررسڭ!» دیگان شکللی ایتب اوزاق قاراب طوردی. لکن بولار بر برسن آڭلاشمادیلر. شوڭار کوره «ملت اسلامنڭ اتفاق واتحادی» بوزلمی قالا آلدی. موندن صوڭ اوقورغه یوسفقه عرض ایتسه‌لرده، اول، اوقویاچق نرسه‌سینڭ شعر ایکانلگن، شوڭار کوره‌ده ایڭ آخردن اوقولوی موافق ایکانن سویله‌ب، امتناع ایتدی.

تله‌سه وتله‌مه‌سه‌ده میشه‌ر افندیگه اوقورغه لازم بولدی.

بو افندی اوز ون بو یلی و کیك یلـکه‌لی کشی بولوب، شول خاصیتلرنك قدرین اوزی بله ایدی. شوکار کوره‌ده اول اوقور آلدندن حاضر ونغه قاراب کچکنه گنه بر «مه‌زه‌ك» (مزاح)ده یاصاب آلدی.

— مینده باصب اوکور ایدم‌ده، بارگزگه‌ده باشلرگزنی صوزب کارارگه کیره‌ك بولور دیب کورکام، خی، خی، خی...

« الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی سید المرسلین اما بعد ای جماعت مسلمین بلگز وآگاه اولـگزکه بزنك بو دیارده میسیونیرلر ظاهر اولبدر ...» دیب باشلانغان بو اوزن «نطق»ده میسیونیرلرنی قرآن کریم، حدیث، هم سعید افندی ردیه‌لرندن آلونغان دلیل‌لر بله‌ن بیك قاتی الزام ایتکان ایدی. «نطق»ده میشه‌ر افندی دهریلردن‌ده بیك قاتی کولوب، آلرنی‌ده بیك قاتی الزام ایتدی. مقاله‌ده دهریلرگه خـطـاب ایتب بولای دی:

« ای ملعون دهریلر، اگر سزگه برمن بوکون مین بالطه اوسطاسندن باشقه، اوز اوزندن یاصالغان کیمه کوردم دیسه، سز اشانمیسز، بس نیچك ایتب، شوشی بیر وکوکلرنی بر صانعدن باشقه وجودکه کیلـگان دیسز؟» مقاله‌نك بو بیرینه یتکاچ میشه‌ر افندی غلبه ایتکان بر عسکر باشاغنك افتخاری بله‌ن بر آز توقتاب حاضرونگه قارابده طوردی. موندن صوکده انصافقه کیلـگان دهریلرنك معاند ایکانچیلـگینه اول بیك قاتی اشانغان ایدی. مقاله‌نك آخری طاغیده جدی وطاغیده گوزه‌ل ایدی: «اگرده آلار همان شولای بزنك دینگه قارشی طورسالر، شونچالاین الله بله یمین ایته‌مکه بیرلری وکوکلاری یاراتدی بزگه دیار اسلامغه هجرت فرضدرا» دیب تمام بولا ایدی.

محمدجان افندی مقاله تمام بولوغه چدی آلمادی: «بارك الله، آفرین!» دیب قچقر بده بیه‌ردی. میشه‌ر افندی‌ده ایچندن گنه: «لا یعرف ذوی الفضل الا ذوود» دیب اویلاب طاماق قرب، جاولغی بله‌ن ماڭلاین سورتب، قالغان یارطی په‌ره‌مه‌چن آشارغه طوتندی. حاضر نوبت یوسفقه یتدی. اول شعرنڭ نیقدر اهمیتلی ایکانچیلگن یغشی بل‌ه ایدی وشوڭار کوره‌نثرلر اوقولغان‌فورماده‌غنه اوقلووین جائز کورمی‌ایدی. آقرینغنه بوامه‌نڭ اورتاسینه‌کیلدی، آیاقلرین ایکی یاقغه‌راق قاراتب باصدی هم خصوصی بر غیرت بله‌ن اوقورغه کرشدی:

» ای بزنڭ یوقلاب یاتقان ملتمز!
اویغان ایندی جیته‌ر وقت سیسکانرمز

اویغانماساڭ جهالت بیتلگن کیب
جارهچلانور هلاك بولب بیتلرمز «

دیب باشلانغان بو اوزون قصیده ملتنی ترقی ایته‌رگه بیك قصطاغان ایدی. آخری طاغیده «گوزه‌ل» بته ایدی:

» ای مسلمان اویغان ایندی اویغان اویغان
انشاء الله ترقی بولور کیدشه‌مز! «

شعر اوقولب تمام بولغاچ، «الاتحاد» اعضالری تورلی یاقدن «آفرین» دیب قچقردیلر. یوسف‌ده اوزینڭ «ملی شاعر» بولب کیتووندن خصوصی لذتله‌ندی.

موندن‌صوڭ جمعیة‌بو قیمتلی «ادبیات تذکره‌لرین»، بیر یوزینڭ الی یوم‌القیامه باقی ایته‌ر ایچون، «ترجمان» غزیته‌سینه

يبه‌روب باصدررغه قرار بيردى. كيله‌چك جيلوشوغه محمدجان وميشه‌ر افنديلر اوزلرينك «بيان السنه»نى ترجمه ايتوب كيتره‌چكلرين سويله‌ب سوينچى آلوب قويديلر.

IV

ساعت ٤ طولو سببلى شاگردلرگه طارالورغه‌ده وقت يتكان ايدى. «الاتحاد»چيلر پلاۋاى بله‌ن حساب كوروب 11 شار تين آقچه توله‌ب، ايكيشار ايكيشار چقوب كيته باشلاديلر. ميشه‌ر ومحمدجان افنديلر كاريدورده اوچوراغان اشكولنيكلرگه قاراب وآلارنى «دهريلك‌لرى» ايچون قزغانوب، حاضرگنه اوقولغان ميشه‌ر افنديننك مقاله‌سين بولارغه اوقوتساك نى قدر ثواب بولور ايدى بيت ديب اويليلر؛ عصام افنديده اگر مسلمانلر جمعيتلر ياصاسالر، حاضر ترقى ايته‌رلر ايدى بيت ديب اشانا؛ حسين افنديده يولده اوچراغان يه‌مشيكلرنى اتحاد كيره‌كلگن بلمه‌گان ايچون قزغانا؛ وهمه‌سى برگه بو جمعيةدن صونك ملت ترقى ايته باشلار ايندى ديب اعتقاد ايته‌لر ايدى.

1908 نچى يل.

محررنك „يول" كتابخانه‌سی طرفندن نشر ایتولگان اثرلری:

۱ „عرفه کیچ توشمده" اوقور ایچون قرقلی، ماتور خیالی حکایه. بهاسی: ۵ تین

۲ „طانوماغانلقدن طانشدق" ضیالیلانب یوروچی ضیاسز بای بالاسین تصویر ایتکان، ٦٤ صحیفه‌لی زمانه حکایه‌سی. بهاسی: ۱٤ تین

۳ „اصولغان یدی کشیلر" مشهور روس محرری آندرییف‌نك کوب تورلی تللرگه ترجمه ایتلگان، ئلوغ معنی‌لی اثریندن ترجمه. هر کمگه اوقوی تیوشلی اثردر. بهاسی: ۳۰ تین

یول کتابخانه‌سی نشریاتندن

مکتب کتابلری

ایك یاکی الفبا	I	ی. خلیلی	۷ تین
«	II	« «	۷ «
علم حال	I	« «	۸ «
« «	II	« «	۱۰ «
مسائل حساب	III	جزء کسورات قسمی ی. خلیلی	۲۰ «
« «		٤ جزء تناسبدن جبرگه قدر « «	۲۵ «
مسائل حساب	I	ع. عصمتی	٤۰ «
عملی ونظری علم حساب		ع. فخری	۵۰ «
مختصر کیمیا		ع. شناسی	۷۵ «
اخلاق		قدوس عبدالرحمن	۲۰ «
نجات المکلفین		ر. امیرخانی	۸ «

تیزدن باصیلوب بته تورغان کتابلر:

جغرافیا رسملی — ز. امینی

قزلارغه مخصوص قرائت — ظ. بشیری

ایرلرگه مخصوص قرائت — ع. عصمتی

آدریس: Казань „ЮЛЪ."